

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या सर्व विद्या शाखेसाठी प्रथम वर्ष (F.Y.B.A./B.Com/BSc.) २०२०-२१ च्या सुधारित (CBCS) अभ्यासक्रमानुसार SEM. II साठी लिहिलेले क्रमिक पुस्तक, तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठांना व स्पर्धा परीक्षांसाठी उपयुक्त संदर्भ ग्रंथ

लोकशाही, निवडणूक आणि शासन (Democracy, Election and Governance)

प्रा. डॉ. दिगंबर देविदास बिरादार

FBATM01 ₹ 120/-

Idol Publications™

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या सर्व विद्या शाखेसाठी प्रथम वर्ष (Sem II) (F.Y.B.A./B.Com/BSc.)
२०२०-२१ च्या सुधारित (CBCS) अभ्यासक्रमानुसार (Sem II) साठी लिहिजेले क्रमिक पुस्तक, तसेच
महागण्टातील इतर सर्व विद्यापीठांना व व्यक्ती पुरवठासाठी

लोकशाही, निवडणूक, शासन

प्रा. डॉ. दिगंबर देविदास बिरादार

एम.ए., बी.एड., नेट/सेट, पीएच.डी
विभाग प्रमुख व रिसर्च गाईड, राज्यशास्त्र विभाग
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय
इंदापूर, जि. पुणे ४१३१०६.

FBATM01 ₹ 120/-

लोकशाही, निवडणूक, शासन

प्रा. डॉ. दिगंबर दे. बिरादार

Copyright © by Author and Publishing Rights with Publisher. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, copied, or stored in a retrieval system, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopy, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher. This book is sold subject to the condition that it shall not, by the way of trade or otherwise be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above.

Genuine efforts have been made while finalising this book. Statistics, figures, and other related data included in this book are from authentic & updated sources. In spite of this printing, proofreading or negligence error may creep in neither Publisher nor Editor, Author will be responsible for the same. Errors, mistakes if any in this book notified will be corrected in next edition.

(Under Pune Jurisdiction)

Typesetting By	: DTP Team
Edited By	: Editing Team
Cover Designing	: Designing Team
Edition	: Aug. 2022
Printed at	: 37/2, Ashtvinayak Industrial Estate, Near Pari Company, Narhe, Pune, Maharashtra State India, Pune – 411041
ISBN	: 978-93-91695-05-7

Published by

Idol Publications & Team

Head Office : Flat No. 107/108, 631/632, Shan Bramha Complex, Appa Balwant Chowk, Near Dagdusheth Ganpati Mandir, Budhwar Peth, Pune - 02

Mobile No : 9823512234, 9823394971, 8850292992, 9657984370

Please E-mail your queries to below respective E-mail IDs. :

• idol.books@gmail.com

For Student Queries Please call on Mobile No : 9823512234

(Book Code : FBATM01)

₹

120/-

F.Y.B.A./B.Com/Bsc. (Semester - II)

लोकशाही, निवडणूक, शासन

अनुक्रमणिका

		पान क्र.
१.	लोकशाही, पाया (आधार) आणि परिमाणे	१.१ ते १.१२
२.	निवडणूका/विकेंद्रीकरण	२.१ ते २.२३
३.	शासन	३.१ ते ३.१२

स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव

संपादक - डॉ. रक्षित बागडे
सहसंपादक - डॉ. शीला नरवाडे

“स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव”

संपादक

डॉ. रक्षित मदन बागडे

सहायक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग

स्व.मन्सारामजी पडोळे कला महाविद्यालय, गणेशपुर भंडारा.

सहसंपादक

डॉ. शीला उपकार नरवाडे

सहायक प्राध्यापक, इंग्रजी विभाग प्रमुख

चिंतामणी महाविद्यालय, पोंभुर्णा जि. चंद्रपुर

अनुक्रमणिका

अनु. क्र.	लेखक आणि लेख	पान क्र.
1	भारतातील दारिद्र्याचे स्वरूप व कारणमिमांसा. - डॉ. हरिष एम. बावनगडे	5-10
2	टोमॅटो निर्यातीतून परकीय चलन निर्मिती. - प्रा. डॉ. साहेबराव दौलत निकम	11-22
3	Green Energy an alternative to the solar energy: A Conversion of MassHuman work with hydraulic power to generate Electricity. -Dr R. S. Manohar	23-27
4	An Educational Discourse in British India and Social Revolution. -Prof. Milind Narnaware	28-37
5	शेतकरी आणि शासन यांच्या संयुक्त प्रयत्नातून स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील शेती विकास. -प्रा. डॉ. कृष्णा शंकर शहाणे	38-43
6	DEMOCRACY OF INDIA A GIFT FROM CONSTITUTION OF INDIA TO IT'S CITIZENS - Prof. Dr. Rajesh M. Bansod	44-48
7	भारतीय स्वातंत्र्य अमृत महोत्सव वर्षाच्या अनुषंगाने , स्वातंत्र्य लढ्यातील महात्मा गांधीजींचे योगदान. - डॉ. दिगंबर बिरादार	49-55
8	भंडारा तालुक्यातील जलसिंचनाचे स्वरूप व उपयोग. -डॉ. पतीराम दुधराम डोंगरवार	56-59

भारतीय स्वातंत्र्य अमृत महोत्सव वर्षाच्या अनुषंगाने, स्वातंत्र्य लढ्यातील महात्मा गांधीजींचे योगदान

डॉ. दिगंबर बिरादार

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख गाईड

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, इंदापूर, जि. पुणे

प्रस्तावना (introduction)-

आज 15 ऑगस्ट 2022 हा भारतीय स्वातंत्र्य अमृतमहोत्सव वर्ष म्हणून साजरा करित असताना, 15 ऑगस्ट 1947 ला स्वातंत्र्य मिळालेल्या भारताचा स्वातंत्र्य लढ्याचा अभ्यास करणे महत्वाचे ठरते, भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात महाराष्ट्रातील व भारतातील अनेक नेत्यांनी व क्रांतिवीरांनी मोठे योगदान दिले, इंग्रजांची दोनशे वर्षांची सत्ता उलथून टाकण्यामध्ये सर्वात मोठे योगदान हे महात्मा गांधींचे होते. या कडे दुर्लक्ष करता येणार नाही अनेक जण " ईन्कलाब जिंदाबाद " अशा घोषणा भारत मातेसाठी देऊन फासावर गेले पण महात्मा गांधींनी अहिंसेच्या मार्गाने भारताला इंग्रजी सत्तेच्या गुलामातून मुक्त केले, म्हणून गांधीजींचे स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदान अद्वितीय होते. राजकीय, सामाजिक व त्याचबरोबर आर्थिक दृष्टिकोनातून त्यांचे नेतृत्व अनमोल असेच होते. सामाजिक सुधारणा ही उच्चवर्गीय पुरतीच मर्यादित होत्या, नेमस्तांची चळवळ सामान्य लोकांपर्यंतच होती, टिळकांनी या चळवळीला व्यापक रूप देण्याचा प्रयत्न केला, शिवजयंती, गणेश उत्सव यासारखे उत्सवाची सुरुवात करून स्वातंत्र्याची चळवळ व्यापक करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु हीच जहालवादी लोकांची चळवळ सुद्धा शहरी व मध्यमवर्गीयान पुरतीच मर्यादित राहिली, म्हणून गांधीजींनी स्वातंत्र्याचा लढा किंवा चळवळ खऱ्या अर्थाने सामान्य माणसांपर्यंत नेण्याचा प्रयत्न केला महात्मा गांधीजींच्या नेतृत्वाखाली खऱ्या अर्थाने मॉस पॉलिटिक्स सुरुवात झाली हे फार मोठे योगदान स्वातंत्र्य लढ्यातील गांधीजींचे होते. राजकारण केवळ शहर व उच्चवर्गीय पुरते मर्यादित न ठेवता ग्रामीण भागापर्यंत राजकारण नेण्याचे महत्वाचे कार्य गांधीजींनी केले, भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील लोकांना जागृत करण्याच्या प्रयत्नही गांधीजींनी आपल्या वेगवेगळ्या अहिंसेच्या मार्गाने करण्यात आल्याचे दिसून येते.

गांधी जिवन परिचय (introduction)

महात्मा गांधीजींचा जन्म 2 ऑक्टोबर 1869 रोजी गुजरात मधील पोरबंदर येथे झाला . त्यांचे पूर्ण नाव मोहनदास करमचंद गांधी असे होते, त्यांच्यावर बालपणी वैष्णोपंथाचे कौटुंबिक संस्कार झाले गांधीजींचे वडील राजकोट संस्थानात दिवाण होते , त्यांना मान व प्रतिष्ठा होती . गांधीजींच्या आईचे नाव पुतळाबाई होते तसेच त्यांचे आई-वडील धार्मिक वृत्तीचे होते. त्यांचा प्रभाव गांधी जीवनावर फार मोठ्या प्रमाणात झालेला आहे . महात्मा गांधी आणि कस्तुरबा यांचा 1881 मध्ये विवाह झाला, त्यांचे वैवाहिक जीवन सुखी समाधानाची होती, मनीलाल , रामदास आणि देवदास अशी त्यांना तीन मुले होती 22 फेब्रुवारी 1944 रोजी कस्तुरबा गांधी यांचे निधन झाले ,आणि पुढे 30 जानेवारी 1948 रोजी महात्मा गांधीजींची हत्या करण्यात आली आणि अहिंसेचा महान पुजाऱ्यांची हत्या व्हावी अशी अनपेक्षित जीवन त्यांच्या वाटचाला आले, परंतु गांधी शरीर रूपाने , तरीही गांधीजींचे विचार मात्र आणि त्यांचे भारतीय स्वातंत्र्याच्या आंदोलनातील योगदान आणि त्याचे महत्त्व अनन्यसाधारण होते .याची आजही आपल्याला अत्यंत आवश्यकता आहे .याच्याकडे दुर्लक्ष करता येणार नाही असे आपल्याला दिसून येते.

महात्मा गांधीजी चे साहित्य मौलिक स्वरूपाचे होते.त्यांनी लिखाण केलेले दिसून येते त्यांचे अनेक प्रकारचे ग्रंथ उल्लेखनीय आहे.त्यापैकी हिंदवी स्वराज्य किंवा भारतीय स्वराज्य, आत्मकथा किंवा माझे सत्याचे प्रयोग, मंगल प्रभात , ब्रह्मचरिया, खादी , ग्रामसेवा ,आत्मशुद्धी ,गीताई ,धर्मनीती, नीती धर्म ,आरोग्याची गुरुकिल्ली , आश्रमवासीयाकडून , सत्यविरांची कथा , रामनामाचे महत्त्व , सत्याग्रह ' अनासक्ती योग्य ,इत्यादी शिवाय ते यंग इंडिया व हरिजन वृत्त पत्राचे संपादक होती या माध्यमातून गांधीजींनी स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये अनेक प्रकारचे योगदान दिल्याचे दिसून येते

अभ्यासाचा उद्देश (objective)

- 1 गांधीजींच्या कार्याचा परिचय करून देणे .
- 2 ऐतिहासिक परिस्थितीचा आढावा घेणे .
- 3 स्वातंत्र्य आंदोलनातील गांधीजींचे नेतृत्व .
- 4 स्वातंत्र्य आंदोलनातील गांधीजींची कार्य .
- 5 मूल्याधिष्ठित राजकारणाचा अभ्यास करणे .

१. अहिंसात्मक मार्गाचा परिचय
२. असहकार आंदोलनाचा परिचय
३. स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदान
४. प्रेरणादायी इतिहास महिलांचे योगदान
५. सविनय कायदेभंगाचे योगदान
६. चलेजाव आंदोलनाचा अभ्यास करणे इत्यादी

Significance of the study -

१. गौरव शाली इतिहासाचा अभ्यास करणे.
२. गांधीपर्व, शांतता पर्व.
३. राजकीय सहजीवन
४. भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील गांधीजींच्या योगदानाचा अभ्यास करणे
५. स्त्रियांच्या योगदानाचा परिचय आज महत्त्व.
६. सविनय कायदेभंगाच्या चळवळीचे महत्त्व अभ्यासने, इत्यादी

Methodology :-

वरील शोध पेपर वर्णनात्मक व विश्लेषणात्मक पद्धतीचा वापर करून तसेच प्राथमिक साधनाचा ही वापर करण्यात आलेला आहे ., आणि त्याला दुय्यम साधनाचा सुद्धा जोड देण्यात आलेली आहे

मूल्याधिष्ठीत राजकारणावर अधिक भर :

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये महात्मा गांधीजींनी अनन्यसाधारण योगदान दिलेले आहे . त्यांच्या योगदानाची मोल अनमोल असेच आहे . गांधीजींनी नीतिमत्तेवर आधारित राजकारण करण्याला महत्त्व दिले, म्हणजेच मूल्याधिष्ठित राजकारणावर अधिक भर दिले ,धर्मावर आधारित राजकारण असले तरच राजकारणाला प्रतिष्ठा प्राप्त होते, अन्यथा राजकारण हा धंदा बनतो आणि म्हणून गांधीजींच्या मते राज्याचे साध्य आणि साधने दोन्ही सूचीभूत पाहिजे, अशा प्रकारे गांधीजींनी नीतिमत्तेच्या राजकारणाला महत्त्व दिली राजकारणात नैतिकता आणण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला ,एक वचन ,एक वाक्यता, आश्वासनाचे पालन करणे ,बोले तैसा चाले त्याची वंदावे पाऊले अशा पद्धतीने सत्याला महत्त्व गांधीजींनी आंदोलनामध्ये दिलेले दिसून येते .

अहिंसेचा अवलंब :-

महात्मा गांधींनी भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये फार मोलाचे कार्य केल्याचे दिसून येते म्हणजेच शस्त्रबळापेक्षा आत्मबळ श्रेष्ठ असते म्हणून महात्मा गांधीजींनी इंग्रजांबरोबर लढत असताना शस्त्राचा वापर न करता सत्याने लढले पाहिजे म्हणून त्यांनी अहिंसेचा मार्गाला प्राधान्य दिले हिंसेने हिंसा वाढते रक्तपात होतो म्हणून शांततेच्या मार्गाने लढा लढण्यासाठी अहिंसेचाच अवलंब केला पाहिजे सत्याग्रह करणाऱ्यांनी देखील म्हणून शांततेच्या मार्गाने लढा लढण्यासाठी अहिंसेचाच अवलंब केला पाहिजे हाच गांधीजीचा खरा प्रभावी मार्ग आहे असे गांधींनी म्हणतात गांधींना आयुष्यभर श्रद्धा ठेवून ठेवली पाहिजे हाच गांधीजीचा खरा प्रभावी मार्ग आहे असे गांधींनी म्हणतात गांधींना हिंसेचा मार्ग मान्य नव्हता असंकाराची चळवळ शिगेला पोहोचल्यानंतर चोरा चोरी येथील पोलीस ठाण्यावर हेड खाल्ला झाल्यानंतर ही चळवळ थांबवली होती हे दिसून येते ब्रिटिश साम्राज्याबरोबर शस्त्रास्त्राने लढा देणे मूर्खपणाचे आहे आणि भारतालाच नाही तर संपूर्ण जगाला गांधीजींनी अहिंसेचा मार्ग दिलेला आहे आणि या मार्गातून भारतीय स्वातंत्र्यलढा यशस्वी केल्याची दिसून येते असे आढळून येते.

असहकार चळवळीचे योगदान :-

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये असहकार चळवळीचे योगदान अत्यंत मोलाचे आहे असल्याचे दिसून येते ब्रिटिशांचा भारतात सत्ता प्रस्थापित करण्याचा हेतू आर्थिक फायदे उचलले हा होता राजकीय सत्तेपेक्षा भारतातील आर्थिक परिस्थितीचा स्वतःच्या आर्थिक फायद्यासाठी उपयोग करून घेतला म्हणून ब्रिटिशांना व्यापारामध्ये अधिक रस होता म्हणून गांधींनी ब्रिटिशांचा व्यापार अडचणीत आणण्यासाठी असहकार चळवळ सुरू केली केल्याचे दिसून येते दोन प्रकारच्या असहकार गांधीजींनी स्वीकारला प्रशासकीय आणि आर्थिक या क्षेत्रात सहकार्याची चळवळ अमलात आणण्याच्या गांधीजींनी प्रयत्न केला विशेष ब्रिटिश प्रशासनाला राज्यकारभार करण्यासाठी सहकार्य न करणे व या मार्गाने ब्रिटिशांना अडचणीत आणणे उदाहरणात न्यायालयावर बहिष्कार, न्यायालयात न जाण्याचे आव्हान गांधीजींनी हिंदुस्थानातील वकिलांनी वकिलांना केली केल्याची दिसून येते तसेच कोणत्याही प्रकारच्या सनदी सेवेत काम न करता ब्रिटिश प्रशासनावर बहिष्कार टाकले हा गांधीजींच्या महत्वाचा हेतू स्वातंत्र्य लढ्यातील असहकार चळवळीचा असल्याचा दिसून येतो या गांधीजींच्या अहवालांना मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद मिळाला अनेकांनी वकील सोडून दिली काही अधिकाऱ्यांनी आपली परी सोडली व अशा प्रकारचे प्रशासकीय क्षेत्रात ब्रिटिशांना अडचणीत आणण्याचे काम महात्मा गांधीजींनी असंख्य चळवळींच्या माध्यमातून केल्याचे दिसून येते आर्थिक क्षेत्रात परदेशी मालावर बहिष्कार टाकून स्वदेशी चळवळीला प्रोत्साहन

देशाचे कार्य महात्मा गांधीजींनी केली केल्याचे दिसून येते ब्रिटिशांच्या आर्थिक धोरणामुळे बंद पडलेले उद्योग धंदे जीवित होवे म्हणून व्हावे म्हणून त्याचबरोबर ब्रिटिशांच्या व्यापारी धोरणा धोक्यात या ब्रिटिशांचा व्यापार धोक्यात यावा या दृष्टीने परदेशी कपड्यावर बहिष्कार घालण्याचे कार्य सुद्धा महात्मा गांधीजींनी केल्याचे दिसून येते याचाच एक पत्रिकात्मक भाग म्हणून परदेशी कपड्याच्या होळ्या करण्याचा कार्यक्रम गावागावातून प्रतिसाद मिळाला इंग्रजा विरुद्ध अतिशय असंतोष वाढण्यात वाढण्यास यामुळे मदत झाली त्याचबरोबर सामान्य जनतेमुळे राजकीय जागृती असहकार चळवळ चळवळीने केली.

स्त्रियांचा सहभाग :-

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये भारतातील अनेक स्त्रियांनी सहभाग नोंदविला होता असहकार चळवळीत सक्रिय सहभाग स्त्रियांचा सुद्धा असल्याचा दिसून येतो उदाहरणात उषा मेहता, सरोजिनी नायडू, तसेच सुचिता कृपलानी, राणी लक्ष्मीबाई, बेगम हजरत महल, भिकाजी कामा, दुर्गा भाभी, प्रति लता वारेदार, सरोजिनी, उषा मेहता, विजय लक्ष्मी पंडित, लक्ष्मी सहगल, रमादेवी चौधरी, अशा अनेक स्त्रियांनी असहकार चळवळीत सक्रिय सहभाग घेऊन भारतीय स्त्रियांना स्वातंत्र्य चळवळीत उतरवण्याचे कार्य असहकार चळवळीने केले स्त्रियांनी या पूर्तपणे भाग घेतला आणि भारतीय स्वातंत्र्याचे आंदोलन यशस्वी केले त्यात महात्मा गांधीचे योगदान अनन्यसाधारण आहे.

खादी वापरण्याचा सल्ला :-

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यामधील महात्मा गांधीजींचे योगदान अभ्यास करीत असताना या चळवळीचा एक भाग म्हणजे महात्मा गांधीजींनी जनतेला व कार्यकर्त्यांना खादी वापरण्याचा सल्ला दिला की ज्यामुळे बंद पडलेले हातमाग परत चालू होतील व तसेच स्वाभिमान व स्वदेशी अभिमान जागृत होईल स्वावलंबनाला व स्वदेशीला चालना मिळविण्यासाठी सूतक ताईचे आव्हान गांधीजींनी केले नऊ लाख चर्चे सुरु झाले पाहिजे की लोक उद्योगी बनतील व स्वदेशीचा प्रसार होईल थोडक्यात असहकार चळवळीने ब्रिटिशांच्या व्यापारावर बहिष्कार स्वदेशीला चालना मिळाली असहकार चळवळीचे मोठे योगदान ठरेल अशी अभ्यासांती निदर्शनात येते.

सविनय कायदेभंग चळवळीचे योगदान -

स्वातंत्र्याचे चळवळीतील महत्वाचे योगदान म्हणजे काय कायदेभंगाची चळवळ 1930 ला राजकीय शह देण्यासाठी ब्रिटिश संसदेने केलेल्या अन्यायकारक कायद्यांना विरोध करण्यासाठी ब्रिटिशांना आव्हान देण्यासाठी गांधीजींनी आक्रमक मार्ग अवलंबिला तो म्हणजे संविधान सविनय कायदेभंग संसदेने केलेले अन्याय कायद्यांना विरोध करण्यासाठी व सविनय कायदेभंगाची चळवळ सुरु केली यापूर्वी देखील गांधीजींनी ब्रिटिशांच्या काळात या कायद्याचला म्हणजे विरोध केला होता , कायद्याला स्वातंत्र्यलढ्यातील जनतेने विरोध केला स्वातंत्र्य चळवळीतील लोकांना तुरुंगात दामण्याच्या उद्देशाने रॉयलेट कायद्यांची जी निर्मिती झाली होती त्याला देखील गांधीजींनी विरोध केला व्यक्ती स्वातंत्र्याची गरज म्हणून गांधीजींनी विरोध या कायद्याला केला कायद्याला विरोध न करता ब्रिटिशांनी लादलेल्या करांना देखील विरोध करण्याची सविनय कायदेभंगाची चळवळ महात्मा गांधीजींनी सुरु केली म्हणून मिठावरील करांचा विरोध करण्यासाठी दांडी यात्रा काढली लोकांना या कराला विरोध करण्याचे आव्हान महात्मा गांधीजींनी केले या चळवळीला लोकांचा चांगला प्रतिसाद मिळाला आणि हजारो स्त्री-पुरुष निर्भय बनविण्याचे काम सविनय कायदेभंगाच्या चळवळीने केले ,जागोजागी मोठ्या प्रमाणावर निदर्शने झाली व अनेक ठिकाणी लोकांनी जमाव - जमून मुठभर मीठ उचलून विरोध दर्शविला मुंबईमध्ये देखील लोकांनी समुद्रकिनारी जाऊन शांततेचा मार्गाने आयुष्याच्या मार्गाने मिठावरील कराराचा विरोध दर्शविला अनेक शहरांमधून अशा प्रकारच्या आंदोलन झाले तर न भरण्याचे आव्हान लोकांनी केले या चळवळीमुळे देखील स्वातंत्र्याला गती मिळाली आणि उत्स्फूर्तपणे लोक समतीने कायदेभंगाच्या चळवळीत आले या चळवळीमध्ये सहभाग लक्षणीय होता पुरुषाप्रमाणे स्त्रियांनी सुधा स्वता:होऊन रस्त्यावर असले अशा ब्रिटिशांना विरोध करण्यासाठी या चळवळीने मोठे योगदान स्वातंत्र्य लढ्यामध्ये दिले यामुळे चळवळीतील स्त्री-पुरुषांचा सहभाग पाहून ब्रिटिश सरकार हादरले.

चले जाव चळवळ १९४२-

या लढ्यात शेवटचा भाग म्हणजे चले जाव चळवळ होय गांधीजींच्या ब्रिटिशावरील विश्वास संपत चालला होता ब्रिटिश सरकार न्याय व स्वातंत्र्यप्रिय आहे . त्यामुळे भारतीय जनतेने हक्क परत देतील हा गांधीजींचा विश्वास काळाच्या ओघात संपुष्टात आला म्हणून गांधीजींनी ब्रिटिशांच्या विरोधात आक्रमक भूमिका घेतली आणि म्हणून ब्रिटिश सरकारला हिंदुस्थानातून हाकलून देण्यासाठी मोठे योगदान दिल्याचे आपल्याला दिसून येते आणि

ब्रिटिश सरकारला हिंदुस्थानातून हाकलून देण्यासाठी गांधीजींनी चले जावची हाक दिली व सर्व जमलेला मोठ्या निरोधीचे आवाहन त्यांनी चले जावी चळवळीत केले या आवाहनाला मोठा प्रतिसाद मिळाला हजारो लोक पुण्यांनी चले जावचे आवाहन केले यांनंतर ब्रिटिशांना गांधीजींच्या व चळवळी पुढे घुस्खाने लागले व स्वातंत्र्य मिळाले ब्रिटिशांनी मान्य करण्यास सुरुवात केली आणि फक्त अखंड हिंदुस्तान स्वातंत्र्य व नेता मोहम्मद अलीजी जीताला दाताशी धरून वेगळ्या पाकिस्तानची भागणी पुढे आणली परंतु या चळवळीचाच परिणाम म्हणून हिंदुस्तान ला स्वातंत्र्य द्यावे लागले.

इत्यादी पद्धतीने भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनामध्ये महाराष्ट्रातील विविध क्रांतिकारकांचे व भारतातील महात्मा गांधीचे योगदान असल्याचे आपल्याला दिसून येते म्हणून गांधीजी आज भारताच्या अमृत महोत्सव वर्षा मुदा महात्मा गांधीजी अमर आहेत असे आपल्याला दिसून येते.

संदर्भ ग्रंथ :-

- १) डॉ. डोळे न्या. य. 'राजकीय विचारांचा इतिहास'
- २) प्रा. कुलकर्णी सुधाकर, निवडणूक राजकीय विचारवंत
- ३) डॉ. साबळे आर. डी 'भारतीय राजकीय विचारवंत'
- ४) गुप्त रामचंद्र, 'प्रमुख राजनीति क विचार'
- ५) कुलकर्णी सुधाकर, 'निवडक राजकीय विचारवंत'
- ६) अमितदास गुप्ता, 'भारत संदर्भ महात्मा गांधी'
- ७) शर्मा राम विलास, 'प्रगती और परंपरा'
- ८) लक्ष्मण शास्त्री जोशी, 'लोकमान्य टिळक लेख संग्रह'
- ९) Dr. B. R. Ambedkar, 'Ranade, Gandhi and jinnah'
- १०) Dhawan G., 'N political philosophy of Mahatma Gandhi'
- ११) Mahajan V. D., 'recent political thought'

पाश्चिमात्य आणि भारतीय राजकीय विचारवंत (Western and Indian Political Thinkers)

प्रा. दिगंबर डी. बिरादार

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेडच्या राज्यशास्त्र विषयाच्या अभ्यासक्रमा-
नुसार आणि महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांच्या पदवी व पदव्युत्तर तसेच नेट/सेट,
M.P.S.C./U.P.S.C. व स्पर्धा परीक्षासाठी उपयुक्त पुस्तक.

पाश्चिमात्य आणि भारतीय राजकीय विचारवंत

(Western and Indian Political Thinkers)

प्रा. दिगंबर डी. बिरादार

एम.ए., बी.एड., नेट/सेट

राज्यशास्त्र व लोकप्रशासन विभाग

महाराष्ट्र उदयगिरी महाविद्यालय, उदगीर जि. लातूर.

पश्चिमात्य आणि भारतीय राजकीय विचारवंत
(Western and Indian Political Thinkers)

लेखक : प्रा. दिगंबर डी. बिरादार

प्रथमावृत्ती : १ मे २०११ (महाराष्ट्र दिन)

प्रकाशक :

जी. डी. डिगोले

क्रिएटिव्ह पब्लिकेशन्स

घ.नं. 1-11-572, नंदकिशोर नगर, दीपनगर जवळ,

नांदेड - 4313605 भ्रमणध्वनि - 9960161375, 9921463098

E-mail : ceativepub.digole@gmail.com

dnyanpdigole@rediffmail.com

अक्षरजुळवणी : श्री सुरज चौधरी

पानचावरे झेरॉक्स अँड कॉम्प्युटर, जॉबवर्क सेंटर,

देगलूर रोड, उदगीर, जि. लातूर

मुद्रक व मुखपृष्ठ: णमोकार कॉम्प्युटर्स

एन.टी.सी. मील जवळ, मील रोड, नांदेड

फोन : 02462-235148

ISBN : 978-93-80745-05-3

किंमत : ₹ 200/- (रुपये दोनशे फक्त)

अनुक्रमणिका

१. प्लेटो (Plato)	७
१.१ प्लेटोवरील प्रभाव	८
१.२ प्लेटोपूर्व न्याय सिद्धांत	९
१.३ प्लेटोचा न्यायविषयक सिद्धांत	१०
१.४ प्लेटोचा शिक्षणविषयक सिद्धांत	१३
१.५ प्लेटोचा साम्यवादी सिद्धांत	१८
१.६ प्लेटोची आदर्श राज्याची संकल्पना	२२
२. अ‍ॅरिस्टॉटल (Aristotle)	२७
२.१ अ‍ॅरिस्टॉटलचे राज्यासंबंधीचे विचार	२८
२.२ अ‍ॅरिस्टॉटलचे क्रांतीसंबंधीचे विचार	३१
२.३ अ‍ॅरिस्टॉटलचे गुलामगिरी विषयक विचार	३७
२.४ अ‍ॅरिस्टॉटलचे संपत्ती संबंधीचे विचार	३९
२.५ अ‍ॅरिस्टॉटलचे कुटुंबासंबंधीचे विचार	४०
२.६ अ‍ॅरिस्टॉटलचे नागरिकत्वासंबंधीचे विचार	४१
२.७ अ‍ॅरिस्टॉटलची आदर्शराज्य संकल्पना	४२
३. निकोलो मॅकिव्हली (Niccolo Machivelli)	४४
३.१ मॅकिव्हलीचे मनुष्यस्वभाव विचार	४५
३.२ धर्माचे राजकारणातील स्थान	४६
३.३ नैतिकता आणि राजकारण	४७
४. जिन जॅक रुसो (Jean Jacques Rousseau)	५२
४.१ रुसोचा सामाजिक करार सिद्धांत	५२
४.२ रुसोची सामुहिक ईहा	५५
५. कार्ल मार्क्स (Karl Marx)	५९
५.१ मार्क्सवाद	६०
५.२ मार्क्सचा अतिरिक्त मुल्य / श्रममुल्य सिद्धांत	६४
५.३ द्वंद्वात्मक भौतिकवाद	६८

- ५.४ माकडीया राजकीय विचार
- ५.५ माकडीया सामाजिक विचार
- ५.६ माकडीया धार्मिक विचार
- ५.७ माकडीया योगदान व महत्त्व

६. लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक (Lokmanya B. G. Tilak)

- ६.१ टिळकाचे राजकीय विचार
- ६.२ टिळकाचे सामाजिक विचार
- ६.३ टिळकाचे धार्मिक विचार
- ६.४ टिळकाचे योगदान / महत्त्व

७. महात्मा गांधी (Mahatma Gandhi)

- ७.१ महात्मा गांधीचे भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील योगदान
- ७.२ गांधीजीचे राजकीय विचार
- ७.३ महात्मा गांधीजीचे धार्मिक विचार
- ७.४ धर्म व राजकारणाची सांगड
- ७.५ रामराज्य / आदर्श राज्याची संकल्पना
- ७.६ गांधीजीची सत्याग्रहाची संकल्पना
- ७.७ गांधीजीची सर्वोदयाची संकल्पना
- ७.८ गांधीजीचे आर्थिक विचार
- ७.९ गांधी विचारांची प्रस्तुतता/महत्त्व

८. पंडित जवाहरलाल नेहरू (Pandit Jawaharlal Nehru)

- ८.१ पंडित नेहरूजीचे राजकीय विचार
- ८.२ नेहरूंचा लोकशाही समाजवाद
- ८.३ पं. नेहरूंची धर्मनिरपेक्षतेची संकल्पना

९. डॉ. भीमराव रामजी आंबेडकर (Dr. B.R. Ambedkar)

- ९.१ डॉ. आंबेडकरांचे राजकीय विचार
- ९.२ डॉ. आंबेडकरांचे सामाजिक विचार
- ९.३ डॉ. आंबेडकरांचे धार्मिक विचार
- ९.४ डॉ. आंबेडकरांचे विचार व कार्याचे महत्त्व / स्थान

संदर्भ ग्रंथ सूची